

Prace archeologiczne rozpoczął kapitan C. Warren w r. 1868 grzebiąc tunele w ziemi, gdyż władze tureckie nie zezwoliły na powierzchniowe przeprowadzenie wykopalisk. Dopiero 100 lat później w r. 1968 B. Mazar mógł na powierzchni w pobliżu południowo-zachodniego rogu Haramu owe zamiary skutecznić. Odsłonięto część południowego i zachodniego muru herodiańskiego, widocznego dotąd jako tzw. „Mur Placzu”. To przedsięwzięcie rozwiązało problem dojścia do świątyni Heroda od strony południowej i zachodniej. Zrekonstruowano także historię terenu przy południowo-zachodnim rogu Haramu od czasów monarchii izraelskiej aż do wczesnego okresu islamskiego. Główne zasługi dla rekonstrukcji historii okresu herodiańskiego poniósł B. Mazar. Wniósł on też niektóre poprawki do badań archeologicznych, np. „Mur-Ofel” C. Warrena, datowany na okres przed niewolą babilońską, pochodzi z okresu bizantyjskiego. Niezaprzeczalnym faktem pozostaje jednak teza Warrena o początkach historii Jerozolimy na wzgórzu południowo-wschodnim, co poparła także K. M. Kenyon. Pomimo wielu osiągnięć na wzgórzu południowo-wschodnim, pozostaje wiele problemów nierozwiązanych, zwłaszcza odnośnie do części południowej tego wzgórza. Nic więc dziwnego, że w r. 1978 Y. Shilo rozpoczął prace na wspomnianym wyżej wzgórzu. Na wyniki prac trzeba jeszcze poczekać. Według E. Otto stoimy dopiero na początku historii badań archeologicznych w Jerozolimie²⁹. W obliczu ogromu materiału archeologicznego brak, jak dotychczas, solidnej syntezy.

Wiedeń

KS. NORBERT MENDECKI

Ks. Stefan Szymik MSF

WSPÓŁCZESNE METODY ANALIZY TEKSTU BIBLIJNEGO NA PRZYKŁADZIE Mk 5,1–20

Papieska Komisja Biblijna wydała w 1993 roku bardzo ważny dokument *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa*, który w całości został poświęcony nowym metodom i sposobom interpretacji Biblii¹. Wspomniany dokument porządkuje, przedstawia i krytycznie ocenia poszczególne metody, jest zatem doskonałym przewodnikiem po tym skomplikowanym terenie.

W niniejszym artykule pragniemy zająć się perykopą o uzdrowieniu opętanego z Gerazy (Mk 5,1–20), ale w istocie chodzi o prak-

²⁹ E. Otto, *Jerusalem...*, dz. cyt., 20.

¹ Zob. *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa* (Collana Documenti Vaticani; Città del Vaticano 1993).

tyczne przedstawienie współczesnych metod analizy tekstu biblijnego na konkretnym przykładzie. Wspomniana perykopa doczekała się bowiem licznych opracowań, które można przyporządkować różnym kierunkom analizy tekstu biblijnego. Znajdujemy publikacje z kręgu badań historyczno-krytycznych (1); nie mniejszą grupę stanowią analizy tzw. nowej krytyki literackiej (2); liczne są także próby analizy perykopy za pomocą metod nauk humanistycznych psychologii czy psychologii głębi (3); nie brak nawet tzw. analizy sytuacyjnej będącej dziełem teologii wyzwolenia (4). Wymienione wyżej kierunki interpretacji tekstu biblijnego porządkują niniejszy artykuł.

1. BADANIA HISTORYCZNO-KRYTYCZNE

Naturalnie metodą podstawową w analizie tekstu biblijnego pozostają nadal badania historyczno-krytyczne, rozumiane ogólnie jako zbiór analiz bardzo różnorodnych jak krytyka literacka, historia form (*Formgeschichte*), historia tradycji (*Traditionsgeschichte*) czy historia redakcji (*Redaktionsgeschichte*). Wydaje się, iż nie ma potrzeby szerszego prezentowania tych metod, gdyż stały się one zasadniczo metodami obowiązującymi w naukowym studium Pisma Św. Ogólnie rzecz biorąc chodzi o analizę diachroniczną tekstu biblijnego, jego historię².

W badaniach nad perykopą o uzdrowieniu opętanego z Gerazy analizy historyczno-krytyczne były stosowane wielokrotnie³. Studium przedstawione przez R. Pescha wydaje się być bardzo typowe dla tego rodzaju analiz. Autor wyszczególnia aż cztery różne warstwy

² Zob. H. Zimmerman, *Neutestamentliche Methodenlehre. Darstellung der historisch-kritischen Methode*, Stuttgart 1978; K. Berger, *Formgeschichte des Neuen Testaments*, Heidelberg 1984; K. Romaniuk, *Morfokrytyka i historia redakcji czyli Form- i Redaktionsgeschichte*, Warszawa 1983.

³ Pierwsze wyniki pochodzą już od twórców metody jak M. Dibelius czy R. Bultman. Zob. J. F. Craghan, *The Gerasene Demoniac*, CBQ 30 (1968) 522—523; J.-N. Aletti, *Lectures d'un récit: Marc 5,1—20. Une lecture en questions*, w: *Les Miracles de Jésus selon le NT* (ed. X. Léon-Dufour), Paris 1977 189—208.

J. F. Craghan, *The Gerasene Demoniac*, 524, wyszczególnia trzy etapy kształtowania się tekstu perykopy: „Jesus' actual exorcism of a possessed man” (1); „community's midrashic presentation of the event” (2); „the evangelist's redaction” (3).

K. Kertelge potwierdza w swoim studium rozrastanie się tekstu: historia egzorcyzmu i epifanii (tekst pierwotny: ww. 2.7.8.13.20c) stała się opowiadaniem misyjnym. Św. Marek otrzymał je i bez zmian włączył w Ewangelię. Zob. K. Kertelge, *Die Wunder Jesu im Markusevangelium. Eine redaktionsgeschichtliche Untersuchung*, SANT 23; München 1970, 107—108; Zob. także studium nad historią redakcji: A. T. Hennelly, *The Gerasene Pericope (Mk 5,1—20). A Study in Redaction-Criticism*, DissAbstr 31; Michigan 1971.

w obecnym tekście perykopy. Na początku istniało opowiadanie o wydarzeniach w pobliżu Gerazy, jednego z miast Dekapolis, daleko od Jeziora Galilejskiego, opowiadanie w którym Jezus był przedstawiony jako misjonarz ziem pogańskich. Opowiadanie to miało literacką formę egzorcyzmu (1). Tekst został następnie poddany interpretacji teologicznej w świetle Iz 65 i Ps 67 (idolatria oraz motyw świń), w konsekwencji czego opętany stał się prototypem pogaństwa (2). Na trzecim etapie przekazu perykopy zostały dołączone ww. 18—20, które nadały opowiadaniu charakter misyjny (3). Jeszcze później perykopa została włączona w zbiór opowiadań o cudach, w którym Jezus był ukazany jako władca nad siłami natury (4). Rola św. Marka ograniczyła się do włączenia owego zbioru cudów do swej Ewangelii⁴. Mamy zatem następującą strukturę diachroniczną tekstu perykopy:

1. Egzorcyzm w kraju pogańskim (ww. 1—2b.5.7.8.13a.11.14—16 [.17.]20b

2. Reinterpretacja teologiczna (ww. 3—4.6.9.10.12—13bc)

3. Redakcja przedmarkowa (ww. 2a; 18—20a)

4. Włączenie w zbiór cudów (Mk 4,35 — 6,52)

Wyniki innej analizy, przeprowadzonej za pomocą tego samego zespołu metod, są sprzeczne z powyższą opinią. Według F. Annena w omawianym tekście perykopy natrafimy na znaczącą redakcyjną pracę św. Marka (ww. 1—2a.3b.[.8—9.]10.15a.17.18—19a.20). W przedmarkowej wersji opowiadania było polemiką kościoła pierwotnego skierowaną przeciwko pogaństwu i kultom pogańskim⁵.

Ogólny wynik badań historyczno-krytycznych jest następujący: obecnie posiadany tekst Mk 5,1—20 doznał w trakcie przekazywania go różnych zmian i modyfikacji o charakterze literackim czy teologicznym należąc, jeszcze przed włączeniem w Ewangelię, do zbioru cudów Jezusa. Nadto usiłowano wskazać treść oraz intencje teologiczne poszczególnych warstw tekstu. Wszystko to tłumaczy — zdaniem przedstawicieli omawianej metody — jego obecną postać.

2. NOWA KRYTYKA LITERACKA

Natura i zamierzenia tzw. nowej krytyki literackiej (często mówi się o studium sztuki narracji) są odmienne, jeśli wręcz nie przeciwne podstawowym założeniom metody historyczno-krytycznej. W miej-

⁴ R. Pesch, *The Markan Version of the Healing of the Gerasene Demoniac. A Historico-Critical Analysis*, EcuR 23 (1971) 349—376; w formie pełniejszej: R. Pesch, *Der Besessene von Gerasa. Entstehung und Überlieferung einer Wundergeschichte*, SBS 56; Stuttgart 1972, 41—49, zwłaszcza 48.

⁵ F. Annen, *Heil für Heiden. Zur Bedeutung und Geschichte der Tradition vom besessenen Gerasener (5,1—20 par.)*, FraTSt 20; Frankfurt 1976, 39—74, przede wszystkim 70ss; 185—186.

sce diachronii tekstu, chodzi bowiem o jego synchronię, o analizę tekstu biblijnego w jego końcowej, obecnej postaci literackiej. Nowa krytyka literacka zajmuje się analizą całości tekstu, jego wewnętrznej organizacji, jego znaczeniom (semantyka tekstu), sposobom komunikacji narrator — tekst — lektor. Wspomniany dokument Papieskiej Komisji Biblijnej wymienia trzy główne kierunki analiz tego typu: analiza retoryczna, sztuka narracji, analiza semiotyczna. W badaniach nad perykopą Mk 5,1—20 posłużono się niejednokrotnie tego typu analizami⁶.

Przedstawiona przez J. Starobinskiego analiza literacka jest typowym przykładem takiej właśnie refleksji⁷. J. Starobinski rozpatruje najpierw problem autora tekstu oraz sposób, w jaki autor opowiada („kto mówi”). Dlaczego autor ukrywa się jako świadek wydarzeń, pozwalając przemawiać tylko Jezusowi (gram. w pierwszej osobie „ja”)? Czyni tak, gdyż pragnie uwydatnić objawienie jakie On, Chrystus, przynosi. Następnie autor zajmuje się adresatem opowiadania („do kogo mówi” autor Ewangelii), kim byli jego słuchacze? Nie zostali przedstawieni i ten brak posiada swoją wymowę, gdyż uogólnia posłanie opowiadania: ono jest adresowane do wszystkich⁸. Następuje potem analiza tzw. struktury przestrzennej tekstu, tzn. analiza ruchów i zmian miejsca Jezusa i osób uczestniczących⁹. Inna część studium poświęcona jest analizie tzw. charakterów, tzn. osób, z którymi Jezus się spotyka, wchodzi w związki. Układ ten podlega nieustannym transformacjom¹⁰. Wreszcie następuje analiza zjawiska opętania i uzdrowienia. Jako zdarzenie zasadnicze uzdrowienie zmienia istotnie przebieg wydarzeń, ponieważ w tym momencie należy podjąć decyzję, Jezus zostaje uznany albo zostaje odrzucony¹¹.

Po tej samej linii analiz postępuje A. Paul, który zanalizował perykopę wykorzystując tzw. semantykę narracji¹². Jeszcze inny

⁶ Zob. J.-N. Aletti, *Lectures d'un récit: Marc 5,1—20*, 198—208; J. Calloud, G. Bombet, J. Delorme, *Lectures d'un récit: Mc 5,1—20. Essai d'analyse sémiotique, Les Miracles de Jésus*, 151—181.

Krytyczną ocenę metody przedstawia: F. Riva, *Metodi d'esegesi strutturale dei racconti evangelici; confronto per una discussione*, RivB 31 (1983) 293—327.

⁷ Zob. J. Starobinski, *L'indemoniato di Gerasa: Analisi letteraria di Marco 5,1—20, Analisi strutturale ed esegesi biblica* (Ed. R. Barthes, F. Bovon e altri), Torino 1973, 60—88.

⁸ J. Starobinski, *L'indemoniato di Gerasa*, 62—64.

⁹ Dz. cyt., 64—68.

¹⁰ Dz. cyt., 68—73.

¹¹ Dz. cyt., 73—80.

¹² Por. A. Paul, *Le récit (biblique) comme surface. Eléments théoriques pour une sémantique narrative*, RSPT 58 (1974), 584—598, przede wszystkim 585—588, gdzie znajduje się wprowadzenie w metodę.

rodzaj analizy zaproponował T. Aurelio, który usiłuje ustalić tzw. *struttura profonda* tekstu (powiedzmy: strukturę ukrytą), albo — posługując się innym terminem autora — oś semantyczną tekstu. Wyraża się ona w pojęciach „jedność osiągnięta” oraz „jedność utraciona”¹³.

3. STUDIUM PSYCHOANALITYCZNE (PSYCHOLOGIA GŁĘBI)

Omawiana przez nas perykopa stała się też przedmiotem analiz lekarskich, psychologicznych oraz psychoanalitycznych¹⁴. Ogólnie rzecz biorąc, w studium psychoanalitycznym studiowany jest nie tekst, lecz studiowane są podświadomość człowieka i jej struktury w tekście opisane. Chodzi zatem o typ analizy różniącej się zasadniczo od poprzednio wspomnianych. W badaniach takich tekst biblijny jest traktowany jako źródło znaków i symboli, i te należy analizować i interpretować. W ten sposób psycholog odkrywa wewnętrzną kondycję (stan, sytuację) człowieka oraz naturę jego związków ze światem zewnętrznym. Trzeba przyznać, iż publikacji tego typu jest zaskakująco wiele¹⁵.

Najnowsza analiza przedstawiona przez E. Drewermanna jest też najbardziej reprezentatywna i pouczająca¹⁶. W pierwszej części studium niemiecki psychoanalityk wskazuje na niewystarczalność badań krytyczno-historycznych w przypadku perykopy o uzdrowieniu opętanego z Gerazy, po czym przechodzi do analizy opowiadania za

¹³ Zob. T. Aurelio, *Mistero del Regno e unione con Gesu: Mc 5, 1—20*, BeO 19 (1977) 62—66.

¹⁴ W przeszłości Stocks usiłował ustalić rodzaj choroby psychicznej, jakiej podlegał człowiek opętany: („kynanthropie — Form der Paranoia oder Melancholie”). Zob. Stocks, *Ein Fall von Kynanthropie im Neuen Testament (Matth. 8,28ff. und Parallelen)*, NKZ 18 (1907) 499—506.

M. M. Baird przebadawszy sens terminu „legion” dochodzi do wniosku, że chodziło o młodego człowieka przeznaczonego do służby wojskowej w legionie rzymskim, który załamał się psychicznie i zachorował. Zob. M. M. Baird, *The Gadarene Demoniac*, ExpTim 31 (1919—20) 189.

T. Hawthron stawia diagnozę lekarską choroby, jakiej podlegał opętany i określa ją jako „acuta mania” lub „schizofrenia”. Zob. T. Hawthorn, *The Gerasene Demoniac. A Diagnosis*, ExpTim 66 (1954—55) 79—80.

¹⁵ Zob. H. Harsch, *Psychologische Interpretation biblischer Texte. Ein Versuch zu Mk 5,1—20: Die Heilung des Besessenen von Gerasa*, UnSa 32 (1977) 39—45; L. Beirnaert, *Lectures d'un récit: Mc 5,1—20. Approche psychanalytique, Les Miracles de Jésus selon le NT* (ed. X. Léon-Dufour), Paris 1977, 183—188.

¹⁶ Zob. E. Drewermann, *Tiefenpsychologie und Exegese*. Bd. II: *Wunder, Vision, Weissagung, Apokalypse, Geschichte, Gleichnis*, Olten, Freiburg 1988, 247—277.

pomocą zasad obowiązujących w badaniach psychoanalitycznych. Opis (medyczny, psychoanalityczny) wygląda następująco: człowiek opętany, wewnętrznie rozbity i skłócony, pełen przeciwstawnych uczuć i emocji, a zatem o osobowości okaleczonej i chorej, broni swej wolności (nawiasem mówiąc, równej samemu piekłu). Opętany wręcz nienawidzi siebie samego¹⁷. Lęki, obawy, uprzedzenia w stosunku do innych ludzi uniemożliwiają mu jednak zaakceptowanie niezbędnej pomocy i opieki z ich strony¹⁸. Jak można wydobyć się z tego zakłętego kręgu? Tylko Jezus może to uczynić, tylko On bowiem potrafi uwolnić opętanego z jego lęków, a czyni to za pomocą jednego prostego pytania: „I zapytał go: «Jak ci na imię?»” Osiągnąwszy dzięki temu jego człowiecze centrum, najintymniejszy zakątek duszy, Jezus odsłania i leczy, tj. uzdrawia owe gwałtowne i przeciwstawne uczucia obecne w człowieku opętanym (duchy nieczyste). Autor dodaje, iż wroga postawa mieszkańców regionu wobec uzdrowienia jest charakterystyczna w porządku społecznym¹⁹.

4. TEOLOGIA WYZWOLENIA

W artykule niniejszym sygnalizujemy jedynie tzw. analizę sytuacyjną tekstu perykopy zaprezentowaną przez przedstawicieli teologii wyzwolenia. W analizie tego typu Jezus ukazuje się z kolei jako wyzwoliciel człowieka na płaszczyźnie jego egzystencji ludzkiej²⁰.

* * *

Zaznaczmy najpierw, iż prawie wszystkie spośród metod omówionych w dokumencie Papieskiej Komisji Biblijnej zostały zaaplikowane do perykopy o uzdrowieniu opętanego z Gerazy, a brak jedynie analiz tzw. krytyki kanonicznej. Kończąc niniejszą prezentację metod analizy tekstu biblijnego wypada zapytać o ich wartość i zasadność.

1' Nie powinno ulegać wątpliwości, iż każda z omówionych metod pomaga w zrozumieniu tekstu perykopy, czyni bogatszym nasze spotkanie z Ewangelią, ze Słowem Bożym. Stąd ogólnie trzeba po-

¹⁷ Dz. cyt., 253—256.

¹⁸ Dz. cyt., 256—264.

¹⁹ Dz. cyt., 264—270. Analizy tego typu nie są analizami egzegetycznymi w sensie właściwym; nie jest to także właściwa droga interpretacji tekstu biblijnego. Zob. E. Käsemann, *Die Heilung der Besessenen*, *Reformatio* 28 (1979) 11.

²⁰ Zob. M. Burgos, *El poseso de Gerasa (Mc 5,1—20)*. Jesús portador de una existencia liberadora, *ComSev* 6 (1973) 103—118.

zytywnie odnieść się do tych prób. Tym niemniej należy zawsze zachować ostrożność w stosunku do proponowanych wyników analiz.

2' Metoda historyczno-krytyczna, w swych wielokierunkowych i wzajemnie uzupełniających się analizach, pozostaje nadal metodą nadrzędną i wiodącą. Konieczne poprawki zostały zresztą dokonane. Jej brakiem jest jednak nadmierne rozczłonkowanie tekstu: mnożenie źródeł na rzecz utraty ujęć całościowych.

3' Stąd nie jest przypadkiem, iż pozostałe metody analizy tekstu biblijnego z reguły wychodzą właśnie od krytyki metody historyczno-krytycznej, ale przede wszystkim pragną dać nowe, odmienne spojrzenie na tekst, spojrzenie bardziej egzystencjalne. Zasadniczo brak w nich jednak wymiaru teologicznego.

4' Wydaje się, iż w analizie tekstu biblijnego nadal winien obowiązywać typ egzegezy tradycyjnej, opartej na solidnych studiach filologicznych i historycznych²¹.

Poznań

KS. STEFAN SZYMIK MSF

Ks. Adam Durak SDB

KOLEKTY DNI POWSZEDNICH WIELKIEGO POSTU WEDŁUG MSZAŁU PAWŁA VI

W pierwszym numerze RBL 1994, zamieszczono art. mojego autorstwa: *Teksty eucharystyczne jako źródło teologiczne*. Chciałbym podaną tam teorię obecnie zastosować w praktyce, wskazując jedną z wielu możliwości przeprowadzenia takiego studium tekstów eucharystycznych. Następnie wynikające ze studium treści chcę zaproponować do rozważenia uczestnikom sprawowanej liturgii. Obrąłem do studium „kolekty dni powszednich W. Postu”, gdyż w książce *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*¹, ks. J. Miazek napisał, że doznały one przy tworzeniu nowego Mszału największych zmian². Wydaje się

²¹ Zob. K. Stock, *Methodenvielfalt. Studien zu Markus*, Bib 62 (1981) 581—582; J. Gnülka, *Das Evangelium nach Markus* (EKK NT 2/1—2; Neukirchen 1978—797, 25.

¹ Ks. B. Nadolski (red.), *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, Poznań 1989.

² Tamże, s. 31.